

Jouni Korkiasaari

Suomalaisten Ruotsiin suuntautuneen siirtolaisuuden yhteiskunnalliset syyt 1900-luvulla

Artikkeli perustuu ruotsinsuomalaisten historiaa käsittelevään teokseen "Suomalaiset Ruotsissa" (Korkiasaari & Tarkiainen 2000) ja se on julkaistu myös teoksessa "Once a jolly swagman" -Essays on migration in honor of Olavi Koivukangas on his 60th birthday (s. 97–117).
iirtolaisuusinstituutti 2001.

Siirtolaisuusinstituutti – Migrationsinstitutet

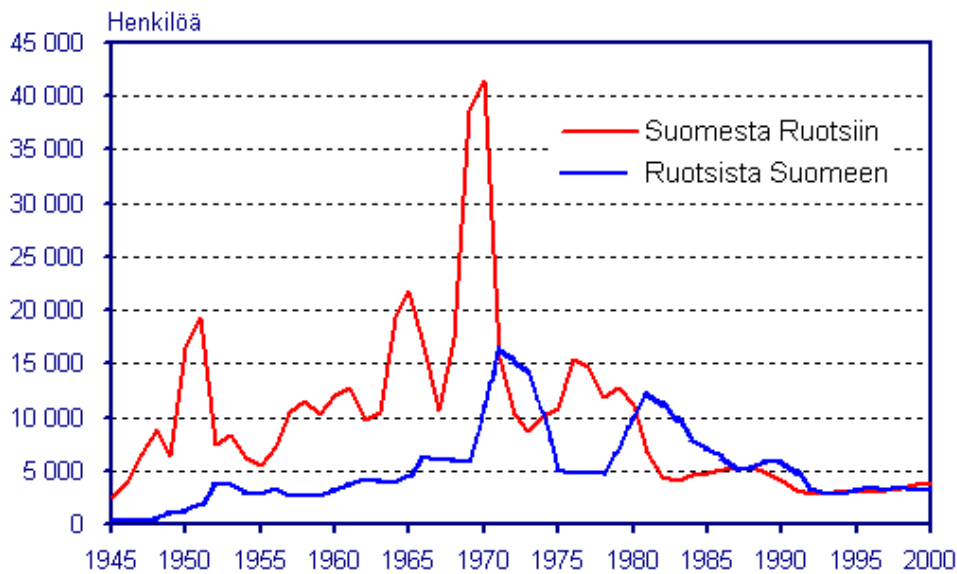
Turku – Åbo 2001

<http://www.migrationinstitute.fi>

Suomalaisten Ruotsiin suuntautuneen siirtolaisuuden yhteiskunnalliset syyt 1900-luvulla

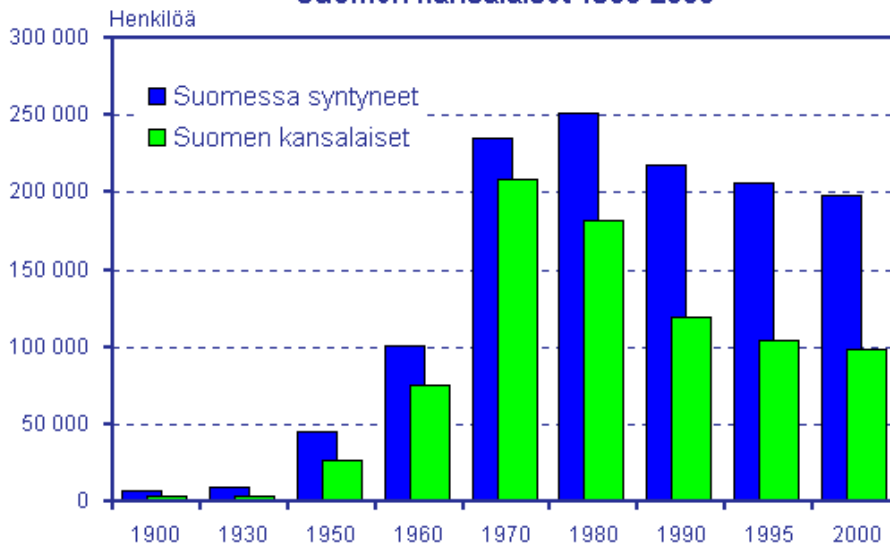
Ruotsi on toisen maailmansodan jälkeisenä aikana ollut ylivoimaisesti tärkein suomalaisten siirtolaisten kohdema. Tilastojen mukaan naapurimaahan muutti vuosina 1945-2000 liki 545 000 henkeä ja sieltä Suomeen noin 295 000. Kaikista maastamuuttaneista Ruotsiin siirtyneiden osuus oli noin 70 prosenttia. Ruotsille tämä siirtolaisuus on merkinnyt jälkeläiset mukaan lukien yli puolen miljoonan hengen väestönlisäystä ja Suomelle vastaavaa tappiota.(1)

Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1945–2000

Lähde: Väestötillastot, Tilastokeskus; kuvio: Jouni Korkiasaari (Siirtolaisuusinstituutti)

Ruotsin Suomessa syntynyt väestö ja siellä asuneet Suomen kansalaiset 1900-2000

Lähde: Ruotsin viralliset väestötillastot (SCB); kuvio Jouni Korkiasaari

Siirtolaisuuden työntö- ja vetotekijät

Tutkimuksissa on havaittu, että suurten joukkomuuttojen ensisijaiset syyt ovat pakolaisuutta lukuun ottamatta lähes poikkeuksetta taloudellisia. Vähäisen liikkuvuuden aikana taas korostuu ei-taloudellisten tekijöiden, kuten ihmissuhteiden, itsensä kehittämisen ja seikkailunhalun merkitys. Toinen keskeinen säännönmukaisuus on se, että suuri muuttoliike edellyttää sekä lähtö- että tuloalueilla ilmenevien ns. työntävien ja vetävien (push and pull) tekijöiden epätasapainoa.(2) Lisäksi muuttoliikkeisiin vaikuttavat monet ns. väliin tulevat, yksilölliset ja satunnaisetkin tekijät. Siirtolaiseksi lähteminen on esimerkiksi sitä helpompaa mitä lähempänä kohdemaata on ja mitä enemmän sen elämäntapa, väestön sosiaalinen koostumus, instituutiot, kieli, luonnonolot ja muut ominaispiirteet muistuttavat lähtijän kotimaata. Nämä "edut" Ruotsi on maantieteellisen ja kulttuurisen läheisyytensä vuoksi aina pystynyt tarjoamaan suomalaisille paremmin kuin mikään muu maa. Kynnys naapurimaahan muuttoon on toisin sanoen ollut hyvin matala.

Suuret muuttoliikkeet ovat aina ajoittuneet yhteiskuntien taloudellisen, väestöllisen ja poliittisen kehityksen merkittäviin murrosvaiheisiin. 1800- ja 1900-lukujen vaihteen amerikansiirtolaisuus ja toisen maailmansodan jälkeinen ruotsinsiirtolaisuus ovat tästä hyviä esimerkkejä. Kummankin taustalla vaikuttivat juuri nämä kolme perustekijää: elinkeinoelämän rakennemuutos, väestökehitys ja poliittiset myllerrykset.

Suomen työntö

Suomi ja Ruotsi olivat 1800-luvun lopulla Euroopan maatalousvaltaisimpia maita. Väestölliset muutokset aiheuttivat kuitenkin tuolloin suuria muutoksia niiden sosiaalisissa rakenteissa. Alentunut kuolleisuus ja lisääntynyt syntyvyys kasvattivat nopeasti väestöä, minkä seurauksena syntyi paljon maatonta ja tilatonta väestöä. Tilallisten hyvinvointi sen sijaan kohentui mm. saha- ja puunjalostusteollisuuden laajenemisen myötä.

Näin yhteiskunnalliset erot kasvoivat kummassakin maassa, mutta Suomessa tilanne oli paljon vaikeampi ja kesti pitempään kuin Ruotsissa, jossa siirtolaisuus ja teollistuminen olivat varhaisempia ja selvästi voimakkaampia ilmiöitä. 1850-luvulta lähtien Ruotsi menetti Irlannin ja Norjan ohella eniten väestöään siirtolaiseksi muuttoliikkeen kulminoituessa 1880-luvulla, jolloin se Suomessa pääsi toden teolla vasta alkamaan. Suomessa siirtolaisuus ei saavuttanut myöhemminkään Ruotsin mittasuhteita.(3)

Tilattoman väestön perintö

Suomessa oli suuri maatalousväestö vielä toisen maailmansodan jälkeenkin. Ruotsissa maatalous alkoi supistua huomattavasti aikaisemmin, mutta silti vielä 1920-luvulla sieläkin 44 prosenttia väestöstä sai elantonsa maataloudesta ja sen sivuelinkeinoista. Suomessa tähän alettiin päästä vasta 1950-luvulla, jonka alussa vielä 46 prosenttia työssä olevista sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Molemmissa maissa vahva talonpoikaisperinne vaikutti siten yhteiskuntaelämään varsin pitkään.(4)

1900-luvun alussa Suomen maatalousväestöstä noin puolet kuului tilattomaan väestöön. Tästä aiheutuneita yhteiskunnallisia ristiriitoja ja ongelmia pyrittiin ratkaisemaan mm. maauudistuksilla (1918 torpparilaki ja 1922 Lex Kallio).(5)

Luokkavastakohdat kärjistyivät vuoden 1918 sisällissodassa, jonka vaikutukset näkyivät poliittisessa elämässä vuosikymmeniä erityisesti kommunistien ja muiden puolueiden, mutta myös maaseutuväestön ja kaupunkien työväestön vastakkainasetteluna. Sisällissodan haavat näkyivät kauan myös siitä käytetyistä nimistä: luokkasota, kansalaissota, vapaussota, punakapina.

Sotapakolaiset

Vuosina 1940-1944 Ruotsiin hakeutui huomattava määrä muiden pohjoismaiden kansalaisia etsimään turvaa sodan vaaroilta. Lisäksi sodan lopussa noin 35 000 virolaista ja latvialaista pakeni Ruotsiin. Suomesta oli vuoden 1944 syksyyn mennessä tullut noin 50 000 sotalasta sekä haavoittuneita ja pieni määrä karkureita. Sodan loppuvaiheessa, Lapin sodan aikana, Pohjois-Suomesta evakuoitiin Ruotsin puolelle noin 50 000 henkilöä pois sodan jaloista.(6)

Osa sotalapsista ja muistakin evakuoituista jäi sodan jälkeen Ruotsiin. Sitä mukaa kun heidät merkittiin kirkonkirjoihin, he alkoivat näkyä myös väestötilastoissa. Vuosina 1945-1949 rekisteröitiin Suomesta Ruotsiin muuttaneiksi 28 000 henkeä. Näistä arviolta kolmasosa oli jo sodan aikana siirtyneitä. Samana aikana vain 2 700 muutti tilastojen mukaan Suomeen päin, vaikka todellisuudessa määrä oli moninkertainen. Tilastoista puuttuvat olivat pääasiassa niitä, jotka eivät koskaan olleet Ruotsissa virallisesti "kirjoilla".

1940- ja 1950-luku – Sotakorvausten ja jälleenrakennuksen aika

Sodan jälkeen Suomessa pelättiin varsin yleisesti Neuvostoliiton miehitystä ja Suomen joutumista sen vaikutuspiiriin ja kommunistisen vallan alle. Poliittisia jännitteitä ilmeni myös kaupunkiväestön kuluttajaintressien ja maaseutuväestön tuottajaintressien välillä. Tämä näkyi erityisesti vasemmistopuolueiden ja silloisen Maalaisliiton välillä sekä toisaalta maataloustuottajien ja ammattiyhdistysliikkeen välillä.

Kieliriidalla ei tässä vaiheessa ollut enää yhtä suurta merkitystä kuin aikaisemmin. Varsin rajatulla alueella asuva ja määrältään vähenevä ruotsinkielinen väestö koki kuitenkin mahdollisuutensa Suomessa huononevan. Tämä todennäköisesti vaikutti osaltaan siihen, että erityisesti Ruotsiin muutossa ruotsinkieliset olivat väestöpohjaan suhteutettuna huomattavasti yliedustettuina 1940- ja 1950-luvulla. Näin on ollut paljolti myöhemminkin.(7)

Näiden ristiriitojen ja niiden synnyttämän ilmapiirin vaikutusta maastamuuttopäätöksiin on mahdotonta tarkkaan arvioida, mutta aivan ilmeisesti niillä oli merkitystä ainakin päätöstä helpottavana tekijänä.

Sodan seurauksena Suomen asema pohjoismaisena valtiona vahvistui ja sen suhteet Ruotsiin tiivistyivät. Pohjoismainen yhteistyö oli pääosin rajoittunut sosiaalisiin ja kulttuurisiin kysymyksiin, mutta nyt mukaan tuli myös yhteisiä ulkopoliittisia intressejä. Suomi oli Ruotsille eräänlainen puskuri Neuvostoliiton suuntaan. Suomessa korostettiin

yhteistyön tärkeyttä Ruotsin kanssa. Tunne Ruotsin läheisyydestä ja sen poliittisesta painoarvosta Itämerellä saattoi sekin osaltaan edesauttaa muuttoa Ruotsiin.(8)

Suomi, jonka väestöstä vielä vuonna 1940 noin puolet työskenteli maa- ja metsätaloudessa, oli valtavan muutoksen edessä. Nopea teollistuminen oli välttämätöntä, jotta maa selviäisi jälleenrakentamisesta ja sotakorvaustoimituksista. Jälleenrakennustaakkaa lisäsi osaltaan se, että sodan loppuvaiheessa saksalaiset joukot olivat perääntyessään tuhonneet ja polttaneet suuren osan Lappia.(9)

Sodan seurauksena Suomi joutui luovuttamaan Neuvostoliitolle noin 10 prosenttia pinta-alastaan sekä samalla monia tärkeitä teollisuuskeskuksia (Viipuri, Käkisalmi, Sortavala, Enso). Rauhanehdoissa määrättiin, että Neuvostoliitolle oli maksettava raskas sotakorvaus, pääasiassa teollisuustuotteina, joiden arvo laskettiin Amerikan kultadollareissa vuoden 1938 hintatason mukaan. Erityisesti laivojen, koneiden ja muiden teollisuustuotteiden toimittaminen vaati suuria ponnistuksia. Yhdysvalloista ja Ruotsista saatujen raaka-aineiden ja laitteiden sekä lainarahoituksen avulla tämä kuitenkin onnistui.

Sotakorvaukset alensivat merkittävästi kansantuotetta, tiukensivat verotusta ja vaikeuttivat jälleenrakennusta. Myöhemmin korvausten aiheuttamien ponnistusten on kuitenkin todettu vaikuttaneen myönteisesti Suomen metalliteollisuuden kehitykseen ja kaupankäyntiin Neuvostoliiton kanssa.(10)

Noin 425 000:lle luovutetuilta alueilta evakuoitulle ihmiselle oli järjestettävä korvaus menetetyistä omaisuudesta ja uusi toimeentulo. Tämä tapahtui jakamalla heille suurista maatiloista lohkottuja pientiloja sekä uudisraivauksen ja uudisviljelyn avulla, mikä puolestaan ajan oloon lisäsi kannattamattomaksi käyvien pientilojen määrää.(11)

Sodan jälkeen jälleenrakennus ja sotakorvausteollisuus työllistivät aluksi hyvin, mutta vuonna 1948 alkanut laskukausi heikensi merkittävästi työllisyyttä erityisesti vientiveitsoisella saha- ja puunjalostusalalla. Suomen työntöä lisäsi olennaisesti myös asuntotilanne. Sodanjälkeinen asuntopolitiikka keskittyi tukemaan maaseudun asuntotuotantoa, kun taas työtä tarjoavissa kaupungeissa asuntoja ei tuotettu riittävästi.

"Vuosi 1952 oli pitkän ajanjakson ollut huono töiden suhteen. Valtiojohtoiset työpaikat eivät enää saaneet lisää määrärahoja. Näitä olivat mm. Kemijoen Uittoyhdistys sekä Pohjolan Voima. Suomen talous oli heikentynyt sotakorvausten takia niin paljon, että määrärahoja ei työllisyystöihin enää riittänyt. Silloin jouduin olemaan pitkiäkin aikoja työttömänä saaden vain lyhytaikaisia työrupeamia. Tämä suuremmilta osiltaan vaikutti siihen että vaimoni kanssa päätimme lähteä etsimään Ruotsista töitä."(12)

Poliittinen epävakaus

Jälleenrakennus ja asukasta kohti laskettuna maailman raskaimmat sotakorvaukset lisäsivät eri kansalaispiirien yhteenkuuluvuuden ja yhteisvastuun tunnetta ja vaikuttivat osaltaan yhteiskunnan tasa-arvoistumisprosessin käynnistymiseen. Tämä ei kuitenkaan estänyt poliittista epävakautta, joka alettuaan vaivasi Suomen yhteiskuntaelämää kymmeniä vuosia. Siitä alettiin päästä eroon vasta talouden tervehtymisen ja hyvinvoinnin kasvun myötä 1970-luvun lopulla. Jälleenrakennuskaudella etenkin kommunistit olivat hyvin aktiivisia. Toiminta keskittyi usein työpaikoille, jossa kilpailu sosiaalidemokraattien kanssa oli kovaa. Poliittiset vaatimukset lakkoineen ja vaatimuksineen aiheuttivat

suurta epävakautta hallitusten muodostamisissa. Hallitukset jäivät hyvin lyhytaikaisiksi. Esimerkiksi vuosina 1950-1959 istui 13 eri hallitusta.(13)

1960-luku – Maaltapaon vuosikymmen

1960-luku oli Suomessa nopean kasvun aikaa, mistä kuitenkin seurasi samalla vaikeita rakenneongelmia ja työllisyyden jyrkkiä vaihteluita. Työttömyys kohosi erityisen suu- reksi vuosina 1967-1968. Esimerkiksi vuonna 1967 työnvälitykseen ilmoittautuneiden työnhakijoiden määrä kasvoi edelliseen vuoteen verrattuna yli 100 000:lla, kun siellä avoimina olleiden työpaikkojen määrä väheni yli 32 000:lla. Virallinen työttömyysaste- kin nousi selvästi: Vuonna 1966 työttömiä oli 1,6 prosenttia, seuraavana vuonna 2,9 prosenttia ja vuonna 1968 jo 4,0 prosenttia työvoimasta, minkä jälkeen työttömyys kääntyi laskuun. Myöhempien vuosikymmenten työttömyyslukuihin verrattuna työttö- myysaste oli varsin pieni, mikä johtui tiukemmista työttömyyskriteereistä ja piilotyöt- tömien suuresta määrästä.

"Otollista tilaisuutta odottaen olin rakennuksilla töissä. Helsingistä ei avautunut kuitenkaan harjoittelu-paikkoja. Lapiohommatkin loppuivat ja liityin työttömien joukkoon joka silloin tuntui erittäin kovalta, olihan perheen talous täysin nollassa. Näin paikallisessa lehdessä ilmoituksen, jossa ruotsalaiset yritykset värväsi- vät työvoimaa Ruotsiin paikallisen työnvälityksen kautta. Päätin mennä kokei- lemaan, ansaitsemaan rahaa ja hankkimaan kielitaitoa. Kevättalvella 1955 sei- soin LM Ericssonin kaapelitehtaan portin edessä Älvsjössä, Tukholman esikau- pungissa, vakaana päätöksenä palata Suomeen syksyllä. Suomessa en sitten viihtynyt kauan, ja palasin takaisin kaapelitehtaan koneiden ääreen ja mielestä- ni taloudellisesti turvalliseen olotilaan. Minulle kävi kuin monelle muullekin suomalaiselle siirtolaiselle, jäin Ruotsiin vaikka ajatuksissa kummitteli vuosi- kausia paluu Suomeen."(14)

Suomessa 1970-luvulle asti jatkunut rakennemuutos oli nopeinta koko Euroopassa. Siir- tyminen pois maataloudesta ja sen sivuelinkeinoista tapahtui täällä paljon myöhemmin kuin muualla ja Suomesta tuli vasta tuolloin teollistunut yhteiskunta.

Nopea teollistuminen johti laajaan "maaltapakoon", joka oli erityisen voimakasta 1960- luvun puolivälissä, jolloin aikaisemmin harjoitettua maatalouspolitiikkaa muutettiin lä- pikotaisin. Kun aikaisemmin sovelletut kannattamattomille pientiloille maksetut tuki- muodot päätettiin poistaa, jäi Suomen maaseudulla yhtäkkiä työttömäksi tuhansia ihmi- siä. Tämä koetteli erityisen kovasti maan pohjois- ja itäosia. Maataloustuloverotuksen uudistus (1968) ja vuosina 1969-1970 toteutettu ns. peltojen paketointi ja teurastus- palkkiot lisäsivät entisestään maaseudun muuttopaineita.(15)

Maaltapako saavutti valtavat mittasuhteet. Se ei purkautunut pelkästään maan sisäisenä muuttoliikkeenä, vaan myös ennätysmäisenä maastamuuttona Ruotsiin. Samalla se merkitsi väestön siirtymistä uusiin ammatteihin, kaupunkeihin ja Etelä-Suomeen. Sen seurauksena myös yhteiskunnan luokkarakenteet muuttuivat. Aiemmin suuria ongelmia aiheuttanut maaton väestö katosi lähes kokonaan.(16)

Maaseudun "alasajosta" ja kaupunkiseutujen teollistumisesta aiheutui siis voimakas maan sisäinen muuttoliike, mikä puolestaan johti alueelliseen epätasapainoon ja väestön

ja taloudellisen toiminnan keskittymiseen maan etelä- ja lounaisosiin. Laajoilla alueilla sisämaassa jouduttiin taistelemaan vaikeiden työttömyysongelmien kanssa, kun taas kolmioon Turku- Tampere-Helsinki rajoittuva taloudellisesti kehittyvä alue joutui vaikeuksiin pyrkimyksissään järjestää tarpeelliset yhteiskunnalliset palvelut, ja ennen muuta asuntoja, kaikille alueelle muuttaville.(17)

Elinkelvottomat pientilat

Vuosina 1941-1950 Suomen alueella olleiden maatalojen määrä kasvoi 120 000:lla. Tämä aiheutui Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta (Karjala, Petsamo ja Porkkala) siirretylle väestölle ja rintamiehille perustetuista tiloista. Ne olivat varsin pieniä ja antoivat vain niukan toimeentulon, mikä perheiden kasvaessa vielä korostui. Monet joutuivat hakemaan lisäansioita erilaisista kausitöistä tilan ulkopuolelta, erityisesti metsätöistä. Rationalisoinnin seurauksena nekään eivät enää 1960-luvulla riittäneet antamaan tarpeeksi lisäelantoa.(18)

Suuri rakennemuutos myllersi maataloutta perinpohjin. Kun vuonna 1950 yli 250 000 henkeä sai elantonsa alle viiden hehtaarin tilalta, oli määrä vuonna 1980 enää 16 000. Tilaton maatyöläisväestö hävisi tässä muutoksessa lähes kokonaan ja metsätyöntekijöiden määräkin supistui merkittävästi. Aikaa myöden viljelijöistä tuli pienyrittäjiä, tilojen määrä väheni, niiden keskikoko kasvoi ja työ koneellistui. Teollisuus- ja palveluammatien lisääntyminen puolestaan synnytti uusia eturyhmiä ja yhteiskuntaluokkia.(19)

Suuret ikäluokat

Maaseutuväestön toimeentulo-ongelmat lisääntyivät merkittävästi, kun vuosina 1945-1950 syntyneet suuret ikäluokat alkoivat tulla työ- ja perheenperustamisikänsä 1960-luvulla. Niistä tulvi työmarkkinoille vuosittain keskimäärin 20 000 henkeä enemmän kuin niitä edeltäneistä ikäluokista. Suomen työelämä sai siten viidessä vuodessa lisää satatuhatta "ylimääräistä" työnhakijaa. Toisaalta sodassa oli menetetty kaatuneina liki 90 000 henkeä.

Suurimmalle osalle Suomen silloinen, vielä uudistamaton koulutusjärjestelmä antoi mahdollisuuden vain pelkän kansakoulun käymiseen. Pääasiassa näistä niukasti koulutetuista nuorista kertyivät ne noin satatuhatta parikymmenvuotiasta nuorta, jotka 1960- ja 1970-lukujen taitteessa muuttivat muiden siirtolaisten vanavedessä Suomen kehitysalueilta Ruotsin kaupunkeihin.

"En lähtenyt Suomesta työttömyyttä pakoon, lähdin pakoon huonoja ansioita. Kimmokkeen antoi TV:stä nähty dokumenttielokuva Kiirunan kaivostyöläisistä. Heidän kertomuksensa kovista töistä ja kovista palkoista innoittivat lähtöön. Suomessahan se oli sellaista kädestä suuhun elämistä" (20)

1970-luku – Täystyöllisyydestä taantumaan

1960-luku oli siis Suomessa nopean teollistumisen, maatalouden supistumisen ja suuren muuton aikaa, mikä monista vaikeuksista huolimatta näkyi yleisen hyvinvoinnin lisääntymisenä. Tämä kehitys jatkui, joskin vaimeampana, myös 1970-luvulla. Samalla se merkitsi sitä, että Suomen ja Ruotsin sosiaaliset ja taloudelliset rakenteet alkoivat muistuttaa yhä enemmän toisiaan.(21)

1970-luvun alussa Suomi oli päässyt irti sodan aiheuttamasta taakasta ja maassa vallitsi täystyöllisyys. Monilla aloilla oli työvoimapulaa, eikä maastamuuttoa sen vuoksi pidetty enää hyväksyttävänä. Sen sijaan alettiin aktiivisesti pohtia, miten lähteneet saataisiin palaamaan takaisin. Ensimmäisenä toimenpiteenä hallitus perusti vuonna 1970 laajalajaisen siirtolaisasiain neuvottelukunnan, jonka tehtävänä oli laatia ehdotuksia ulkosuomalaisten aseman parantamiseksi ja paluumuuton edistämiseksi.(22)

Samoihin aikoihin Suomen työntajapiireissä alettiin työvoimapulan pelossa herätellä ajatusta ulkomaisen työvoiman maahantuonnista. Viranomaisten, poliitikkojen ja ammattiyhdistysten taholla suotavampana vaihtoehtona pidettiin ulkomailla asuvien suomalaisten houkuttelua takaisin kotimaahan. Varsinaisesti prosessi käynnistyi laajalevikkisen ja tuohon aikaan sensaatiolehtenä pidetyn Hymy-lehden vuonna 1970 aloittamasta paluumuuttokampanjasta, jonka kohteena olivat nimenomaan ruotsinsuomalaiset

Kampanja sai Ruotsissa aikaan kiihkeitä reaktioita mm. tiedotusvälineissä ja jopa ministeritasolla. Kielteisimmin siihen suhtautuivat ruotsinsuomalaiset ammattiyhdistysaktiivit. Ruotsalaiset yritykset puolestaan ryhtyivät huolehtimaan paremmin suomalaisista työntekijöistään paluuhaluun vähentämiseksi. Päätöksentekijät ja tutkijat alkoivat varsin pian tuoda esille myös paluumuutosta aiheutuvia ongelmia.

Työvoimapula osoittautui kuitenkin lyhytaikaiseksi ja uusi lama yllätti talouselämän vuosikymmenen puolivälissä. Presidentti Urho Kekkosen "voimatoimin" maahan muodostettiin vuoden 1975 lopussa viiden puolueen parlamentaarinen enemmistöhallitus, jota kutsuttiin "kansallisen hätätilan hallitukseksi". Sen tehtävänä oli huolehtia nimenomaan työllisyyden turvaamisesta. Vuonna 1977 rikottiin siihen asti ennen kokematon 100 000 työttömän raja: 137 000 työtöntä eli 6,1 prosenttia työvoimasta (edellisenä vuonna 4,0 %). Monet innokkaina Ruotsista palaneet joutuivat siten pettymään odotuksissaan.

Laajalle levinneestä työvoiman värväyksestä ohi virallisen työnvälityksen aiheutui monia ongelmia, minkä seurauksena Suomen ja Ruotsin työvoimaviranomaiset ja työmarkkinaosapuolet solmivat usean vuoden valmistelun jälkeen ns. työvoiman kanavointisopimuksen 1.7.1973. Tämän jälkeen suurin osa työvoimasta saatiin ohjatuksi työnvälityksen kautta, mikä vähensikin olennaisesti aiemmin ilmenneitä ongelmia.

1980-luku – Suunnanmuutoksen vuosikymmen

1980-luvulle tultaessa perinteiset poliittiset ja sosiaaliset ongelmat menettivät Suomessa merkitystään. Poliittinen vakaus lisääntyi, kun taas Ruotsissa kehitys kääntyi jossain määrin päinvastaiseen suuntaan. Siellä sosiaalidemokraatit joutuivat antamaan hallitustavastuun porvarillisille puolueille. Yhteiskunnalliset ongelmat alkoivat muistuttaa toisiaan kaikkialla Euroopassa. Pohjoismaisen hyvinvointimallin mukaisesti nopeasti paisunut julkinen sektori ja valtion velka aiheutti ongelmia ja synnytti paljon kritiikkiä. Uusi rakennemuutos ja siitä aiheutuneet talousongelmat alkoivat nostaa päätään Ruotsissa ja muualla Euroopassa. Suomessa talouden pyörät sen sijaan pyörivät täydellä vauhdilla ja uusi rakennemuutos odotti vielä tuloaan.

Vuosikymmenen lopulla tapahtunut Itä-Euroopan sosialististen järjestelmien romahdus ja Euroopan unionin merkityksen kasvu ei välittömästi vaikuttanut paljonkaan Suomen

ja Ruotsin kehitykseen. Pari vuotta myöhemmin Suomessa alkanut poikkeuksellisen syvä ja useita vuosia kestänyt lama oli kuitenkin osaksi seurausta idänkaupan romahduksesta. Pääosin se kuitenkin aiheutui rahamarkkinoiden vapautumisesta ja talouselämän rakennemuutoksesta, joka Ruotsissa oli alkanut jo aikaisemmin ja eteni siellä vähäisemmin ongelmin. Maastamuuttoon Suomen lamalla ei ollut suurta vaikutusta, koska muissa maissa oli samantapaisia ongelmia eikä muutolle juuri ollut edellytyksiä, ts. veto-tekiä puuttui.

Ruotsin veto

1800-luvun lopulla Ruotsi oli Suomen tavoin Euroopan maatalousvaltaisimpia maita. Siirtolaisuuden ja nopeamman teollistumisen ansiosta maattoman väestön ongelma ratkesi kuitenkin siellä paljon kivuttomammin kuin Suomessa. Ruotsista muutti ennen ensimmäistä maailmansotaa siirtolaiseksi Pohjois-Amerikkaan noin 1,3 miljoonaa henkeä, Suomesta 400 000. Ajanjaksolla 1850-1910 Ruotsista lähti siirtolaisiksi noin 17,5 prosenttia ja Suomesta 7,7 prosenttia väestöstä.(23)

Ruotsin nousu 1930- ja 1940-luvulla

1860-luvulta toiseen maailmansotaan asti Ruotsin talouskehitys oli hyvin nopeaa. Erytyisesti 1930-luku oli merkittävä. Tuolloin vallinnut yleismaailmallinen lama ei juuri-kaan ulottunut Ruotsin teollisuuteen. Työttömyys oli suhteellisen vähäistä, teollistuminen ja kauppa kehittyivät nopeasti. Ulkomaailman kuva Ruotsista muodostui hyvin positiiviseksi ja sitä alettiin pitää eräänlaisena "keskitien" maana.(24)

Ruotsista tuli myös maahanmuuttomaa, kun suuren Amerikkaan muuton ja Wall Streetin pörssiromahduksen jälkeen maahanmuuttajien määrä kohosi vuonna 1931 suuremaksi kuin maastamuuttajien. Kaikkiaan siirtolaisuuden ylijäämä oli 1930-luvulla noin 38 000 henkeä.(25)

Ruotsi kuului niihin harvoihin Euroopan maihin, jotka eivät joutuneet mukaan toiseen maailmansotaan. Vaikka sodan vaikutukset jossain määrin ulottuivat Ruotsiinkin, jatkui 1930-luvun rauhallinen kehitys monessa suhteessa edelleen. Jossain määrin sota jopa edesauttoi talouskehitystä ja tiivistä poliittista yksimielisyyttä. Muun muassa koko poliittisen kentän laajalti hyväksymä täystyöllisyyden tavoite kehittyi nimenomaan sotavuosina. Sen aikaiseen yhteishenkeen pohjautuivat myös myöhemmin tunnetuksi tulleen ns. "Ruotsin mallin" piirteet: laaja hyvinvointijärjestelmä, rauhalliset työmarkkinaolot ja sopuisa yhteiskuntapolitiikka.

Ruotsissa syntyvyys oli alentunut merkittävästi jo 1930-luvulla ja vanhempien ikäluokkien suhteellinen osuus koko väestöstä kasvoi toisen maailmansodan vuosina. Siitä huolimatta kuningaskunnassa uskottiin, että teollisuuden tuottavuus kasvaisi voimakkaasti, työaika vähenisi 48 tunnista ehkä 42 tuntiin viikossa, loma-aika lisääntyisi kahdesta kolmeen viikkoon, sosiaali- ja terveydenhuolto kehittyisi nopeasti, pakollinen koulu-aika piteneisi kuudesta yhdeksään vuoteen ja koulutusjärjestelmä houkuttelisi entistä enem-

män opintielle lähteviä. Tällöin ei huomattu, ettei Ruotsin 6,4 miljoonan väestö pystyisi toteuttamaan kaikkea suunniteltua hyvää.(26)

Vuoden 1939 alussa tehdyssä pakolaislaskennassa Ruotsissa olleiden ulkomaalaisten määräksi saatiin liki 24 000 henkeä, joista noin 4 000 oli poliittisia pakolaisia Saksasta, Itävallasta ja Tšekkoslovakiasta. Vuoden 1944 lopussa ulkomaalaisten määrä oli kasvanut 185 000:een, joista pakolaisia oli noin 90 000. Kaikkiaan Ruotsin nettosiirtolaisuus lisääntyi 1940-luvulla noin 134 000 hengellä. Työhönvälitetystä työvoimasta heidän osuutensa oli noin kuusi prosenttia.(27)

Vakauden ja hyvinvoinnin vuosikymmenet

Toisen maailmansodan ensimmäiset vuodet toivat mukanaan pahan työttömyyden. Sodan jatkuessa suhdanteet kääntyivät kuitenkin edullisemmiksi ja 1940-luvun puolivälissä podettiin jo paha työvoimapulaa. Kun työttömiä oli ollut 1940-luvun alussa 10 prosenttia työvoimasta, sodan jälkeen heitä oli enää prosentin verran.

Ruotsin sodanaikainen puolueettomuus ja säästyminen sodan tuhoilta antoivat sille edullisen lähtöaseman Euroopan jälleenrakennuksesta syntyneen teollisuustuotteiden kysynnän tyydyttämiseksi. Kysyntä oli lähes kaikilla aloilla suurempi kuin Ruotsin teollisuuden koneiden ja työvoiman tuotantokapasiteetti. Tuotannon lisäämiseksi tarvittavien koneiden ja laitteiden hankinnat voitiin suorittaa suhteellisen lyhyessä ajassa, mutta riittävän työvoiman hankkimiseen omasta maasta ei ollut mahdollisuuksia.(28)

Aluksi työvoiman tarvetta pystyttiin tyydyttämään pakolaisten ja maataloudesta vapautuvan työvoimansa avulla. Myös naisten lisääntynyt työssäkäynti mm. päivähoitopalvelujen kehittymisen myötä auttoi siinä osaltaan. Kuitenkin Ruotsissa ennustettiin jo vuonna 1946 työvoimapulaa ja laskettiin, että sitä tyydyttämään maassa tarvittaisiin seuraavan vuosikymmenen aikana 100 000-200 000 ulkomaalaista. Seuraavana vuonna työvoiman hankkimiseksi perustettiin Italiaan ja Unkariin työnvälitystoimisto. Myös suomalaisia alkoi vähitellen muuttaa erityisesti auto-, telakka-, tekstiili- ja kenkäteollisuuden palvelukseen.(29)

Ruotsin malli

Sodan jälkeen Ruotsin poliittinen yksimielisyys alkoi jonkin verran rakoilla, mutta vakaa kehitys kuitenkin jatkui ja sosiaalidemokraatit jatkoivat hallitsevana puolueena useita vuosikymmeniä. Myös taloudellisesti Ruotsi saavutti poikkeuksellisen vakauden ja täystyöllisyyden. Sen taustalla oli menestyksenkäs työmarkkinapolitiikka sekä työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen yhteistyöhakuinen ja sopuisa neuvottelujärjestelmä, jolla määriteltiin työmarkkinoiden pelisäännöt ja valtion rooli konfliktien välittäjänä. Tämä kehitys oli taustana sille, että Ruotsista tuli koko sodanjälkeisen Euroopan rauhaisin ja vakain maa. Se loi myös pohjan solidaariselle palkkapolitiikalle ja valtion suhdanteita tasaavalle roolille.(30)

Talouspolitiikan pitkälle menevä koordinointi oli mahdollista siksi, että sosiaalidemokraatit olivat vuodesta 1932 lähtien hallitusvallassa aina 1970-luvun lopulle asti. Usein puhuttu ruotsalainen tai pohjoismainen hyvinvointimalli oli paljolti juuri Ruotsin sosiaalidemokraattien aikaansaannosta. Sen sisältämä ajatus solidaarisuudesta ja sosiaaliavus-

tusten yleiskattavuudesta toteutettiin enemmän tai vähemmän kattavasti kaikissa Pohjoismaissa.(31)

Ruotsi oli edelläkävijä suurissa sosiaalipoliittisissa uudistuksissa. Ensimmäinen niistä oli kansaneläkkeen toteutus vuonna 1948. Suomessa ja Norjassa se toteutettiin vuonna 1957 ja Tanskassa vuosina 1956-1964. Myös pakolliset, yleiset säännökset korvauksista onnettomuus- ja sairaustapauksissa sekä työtuloihin sidotusta työeläkkeestä tulivat voimaan ensin Ruotsissa vuonna 1959 ja sitten Suomessa ja Norjassa 1967. Ruotsissa uudistuksilla oli vahvempi ideologinen lähtökohta. Erityisesti yleiskattavuuden ja yhteiskunnan sosiaalisen vastuun periaate oli siellä vahvempi.(32)

Siirtolaispolitiikka ja lainsäädäntö avuksi työvoimapulaan

Niin Ruotsi kuin muutkin läntiset teollisuusmaat ovat käyttäneet maahanmuuttopolitiikkaansa taloussuhdanteiden säätelijänä. Sen avulla on korkeasuhdanteessa ollut mahdollista täyttää työvoimavajetta ulkomaisella työvoimalla ja matalasuhdanteessa vastavasti rajoittaa maahantuloa, jota työllisyystilanne luonnostaan muutenkin hillitsee.

Heti sodan jälkeen Ruotsin työnantajat ja viranomaiset alkoivat aktiivisesti rekrytoida työvoimaa teollisuuteen. Osaksi tämä koski myös julkista sektoria. Vuonna 1946 maan hallitus käynnisti ulkomaista työvoimaa koskevan selvityksen työvoiman inventoimiseksi ja värväämiseksi Ruotsissa ja muualla Euroopassa. Työvoimaviranomaiset saivat tehtäväkseen neuvotella Italian, Unkarin ja Itävallan kanssa työvoiman rekrytoimisesta ja vuonna 1947 siitä tehtiin sopimus. Ensimmäinen suurempi joukko siirtotyöläisiä tuotettiin tämän jälkeen Italiasta ASEA:n palvelukseen Västeråsiin. Sinne muutti jo tuolloin myös paljon suomalaisia. Siirtolaiset joutuivat kuitenkin selviämään ilman sanottavaa valtion tukea.(33)

Vuonna 1950 alkanut Korean sota kiihdytti teollisuustuotantoa länsimaissa, niin myös Ruotsissa, jonka teollisuus oli varsin hyvin valmistautunut hyödyntämään sodan synnyttämän korkeasuhdanteen mahdollisuuksia. Teollisuustyöntekijöiden palkkoja paranneltiin "hyvien aikojen" merkeissä, mutta samalla kiristettiin myös työtahtia ja kehitettiin tehokkaampia työmenetelmiä uusien amerikkalaisten oppien mukaan.(34)

Vuonna 1949 tehty työvoimalaskenta ja väestöennuste havahduttivat lopullisesti Ruotsin päättäjät ryhtymään nopeisiin toimenpiteisiin työvoimapulan estämiseksi. Lainlaati- ja sai tehtäväkseen uuden ulkomaalaislain suunnittelun. Siihenastiset ulkomaalaislait olivat olleet lähinnä maahanmuuttoa rajoittavia. Nyt ulkomaalaislakia haluttiin muotoilla sellaiseksi, että se mahdollistaisi Ruotsiin työhön hakeutuvien ulkomaalaisten vapaan maahanmuuton. Työnantajat kiirehtivät hallitusta tekemään kaiken voitavansa, jotta ulkomaisen työvoiman joukkovärväys olisi saatu käyntiin mahdollisimman nopeasti. Lakia valmisteleva komitea jätti mietintönsä marraskuussa 1951, mutta uusi ulkomaalaislaki hyväksyttiin valtiopäivillä vasta vuonna 1954.(35)

Suomalaisten maahanmuuttoon uusi ulkomaalaislaki ei juurikaan vaikuttanut. Sen sijaan Ruotsi oli jo vuonna 1943 helpottanut työluvan antamista pohjoismaalaisille. Vuodesta 1945 lähtien tanskalaiset ja norjalaiset pääsivät viisumitta Ruotsiin ja neljä vuotta myöhemmin myös suomalaiset. Muuttoon tarvittiin kuitenkin edelleen passi, joka taas edellytti kutsua. Tällä haluttiin varmistaa muuttajan ylläpito. Tilanne hieman helpottui 1950-luvun alussa, mutta vasta vuonna 1954 solmittu yhteispohjoismainen työmarkkinasopimus ja siihen liittynyt passi- ja oleskelulupaprotokolla vaikuttivat siihen ratkaisevasti.(36)

Passi- ja oleskelulupapakko poistui 1.7. 1954 ja työmarkkinasopimus astui voimaan seuraavana päivänä. Sopimuksen taustalla oli pyrkimys täystyöllisyyteen ja työttömyyden poistaminen. Maiden välisen vapaan liikkuvuuden katsottiin edesauttavan näitä tavoitteita ja sitä kautta maiden taloudellista ja sosiaalista kehitystä. Ruotsin ja Suomen näkökulmasta se oli perusteltua, koska Ruotsi tarvitsi kipeästi työvoimaa, kun taas Suomessa vallitsi suuri työttömyys, jonka alentaminen katsottiin poliittisesti ja sosiaalisesti tärkeäksi.(37)

Vuotta myöhemmin Pohjoismaiden keskinäistä yhteistyötä täydennettiin sosiaaliturvasopimuksella. Samana vuonna tehtiin myös periaatesopimus yhteisistä työnvälitystoimistoista. Yksityisen siirtolaisen näkökulmasta katsottuna sosiaaliturvasopimus oli erityisen tärkeä, sillä se takasi Pohjoismaiden kansalaisille toisessa Pohjoismaassa pääpiirteittäin samat sosiaaliset oikeudet kuin isäntämaan kansalaisille.(38)

Uuden ulkomaalaislain ja työmarkkinasopimuksen astuttua voimaan ruotsalaiset työnantajat ryhtyivät entistäkin tehokkaampaan työvoiman joukkovärväykseen. Se suuntautui ensi sijassa niihin Euroopan maihin, joissa yhteiskunnan rakennemuutos oli pysähtynyt sodan vuoksi. Tällaisia maita olivat mm. Suomi, Kreikka ja Jugoslavia. Ne olivat vielä tässä vaiheessa hyvin maatalousvaltaisia eikä rakenteilla oleva teollisuus pystynyt imemään kaikkea maaseudun ylimääräistä työvoimaa.(39)

"Kävi kuitenkin niin, että tänne minä tulin. Sinne tuli eräs mies veljiään hakemaan Ruotsiin töihin. Hän kertoi, että täällä oli työtä sitä haluaville ja tekeville. Se oli mieluista kuultavaa työttömälle miehelle. Päätin lyöttäytyä miehen mukaan ja saman tempun teki muutama muukin mies."(40)

Työnantajat pyrkivät värväämään ulkomaista työvoimaa ennen muuta maaseudulta talonpoikaisesta ympäristöstä. Muuttajiksi haluttiin mieluummin maaseutunuria, joilta puuttui kosketus ammatilliseen tai poliittiseen toimintaan. Ruotsissa on sanottu olleen myös suunnitelmia, joiden mukaan maahan tulleita suomalaisnuoria olisi tosipaikan tullessa ryhdytty värväämään ruotsalaisiin vastarintayksiköihin silloisen Neuvostoliiton mahdollisesti ryhtyessä miehittämään myös Ruotsin alueita. Tähän suunnitelmaan heidän maalaistaustansa olisi sopinut paremmin kuin työläistausta.(41)

Suomalaisten muutto Ruotsiin on siis ollut 1950-luvulta lähtien käytännöllisesti katsoen täysin vapaata, eivätkä Ruotsin siirtolaispoliittiset päätökset ole sitä sen jälkeen mitenkään rajoittaneet tai voineet olennaisesti helpottaakaan. Ruotsissa asuvan suomalaisväestön elinolojen ja oikeuksien kannalta niillä on sen sijaan ollut huomattava merkitys.

Kasvun ja muutosten vuosikymmenet

Työvoiman tarve jatkui suurena läpi 1950- ja 1960-luvun. Vuonna 1965 Ruotsiin alkoi virrata jugoslaaveja ja turkkilaisia. Monet olivat myyneet kaiken omaisuutensa eikä paluuta enää juuri ollut. Ruotsin talous liukui kuitenkin suhdannetaantumaa ja ammattiyhdistysliike alkoi vaatia siirtolaisuuden rajoittamista. Ruotsin työnantajapiirit sen sijaan vastustivat rajoituksia. Vuonna 1966 kuitenkin hyväksyttiin aloite, jonka mukaan työluvan Ruotsiin saattoi saada vain hakemalla sitä jo ennen matkaa. Maaliskuussa 1967 ryhdyttiinkin säännöstelemään maahanmuuttoa. Kaikilla Pohjoismaiden ulkopuolelta tulevilla piti ennen lähtöä olla järjestettyinä työpaikka ja -lupa sekä asunto. Valtiopäivät

vahvasti yksimielisesti tämän käytännön 1968. Maahanmuuttoa tuli valvoa niin, ettei maassa jo oleva työvoima jäisi työttömäksi.(42)

Siirtolaisuuden säännöstely ei silti vähentänyt maahanmuuttoa. Korkeasuhdanne 1960-luvun lopussa veti maahan suomalaisia siinä määrin, että ensimmäistä kertaa rauhanoissa sitten 1860-luvun lopun nälkävuosien Suomen väkiluku laski. Molempien maiden hallitukset aloittivat vakavat keskustelut siitä, miten siirtolaisuutta Suomesta Ruotsiin voitaisiin vähentää.

"Suomesta muutto oli silloin vuoden -65 alusta helppoa. Olin silloin poikamies. Kävimme Joensuun työnvälitystoimistossa, ja sieltä antoivat meille matkaliput Etelä-Ruotsin laivatelakalle. Olin siellä puoli vuotta ja muutin sitten tänne Eskilstunaan ja sain täältä heti työn Assa-Stenmanilta."(43)

Ruotsin palkka- ja elintaso oli sinne siirtolaiseksi aikovan suomalaisen näkökulmasta lähes käsittämättömän korkea, ja Suomessa vuonna 1967 toteutettu yli 31 prosentin devalvaatio sai sen näyttämään entistäkin houkuttelevammalta.(44)

Ruotsin työmarkkinoiden vetovoima alkoi heikentyä vasta 1970-luvulla. Silti maahan muutti vielä vuosikymmenen lopulla melko suuri joukko suomalaisia. Osa heistä oli vuosikymmenen alussa Suomeen palanneita, jotka pettyneinä siirtyivät takaisin Ruotsiin, osa taas oli uuden laskukauden liikkeelle työntämiä "ensikertalaisia".

Huolimatta vuosikymmeniä jatkuneesta voimakkaasta maahanmuutosta Ruotsissa päätettiin virallisesta maahanmuuttajapolitiikasta vasta 1970-luvun puolivälissä. Touku-kuussa 1975 Ruotsin valtiopäivät hyväksyi yksimielisesti lain, jossa maan siirtolaispolitiikan perustaksi määriteltiin tasa-arvo, valinnanvapaus ja yhteistoiminta. Ajatuksena oli, että yhteiskunnan muiden ryhmien tapaan siirtolaisten on saatava säilyttää äidinkielensä, kehittää sitä ja kulttuuriaan sekä päättää, missä määrin he sulautuvat ruotsalaiseen yhteiskuntaan. Lainsäädännön sekä erilaisten virkojen ja organisaatioiden perustamisen myötä tämä politiikan alue alkoi myös nopeasti institutionalisoitua.(45)

Maahanmuuttoon uudella lailla ei ollut suoranaista vaikutusta, mutta se olikin tarkoitettu ensisijaisesti edistämään maassa jo asuvan maahanmuuttajaväestön sopeutumista.

1980-luku – Ruotsin veto hiipuu

Toisesta maailmansodasta aina 1970-luvulle asti Ruotsissa oli siis Suomeen verrattuna monia voimakkaita vetotekijöitä, kun taas Suomessa oli useita vahvoja työntötekijöitä. Ruotsi oli taloudellisesti ja poliittisesti vakaa korkean elintason yhteiskunta. Suomessa taloudelliset vaikeudet, työttömyys, sisäpoliittiset levottomuudet ja ulkopoliittinen epävarmuus oli jokapäiväistä.

Ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen Ruotsia alkoivat kuitenkin 1980-luvulla vaivata uudenlaisen rakennemuutoksen ja paisuneen valtiontalouden aiheuttamat työllisyysongelmat. Siksi se ei enää tarvinnut myöskään ulkomaista työvoimaa, vaan pikemminkin olisi halunnut päästä siitä eroon. Paluumuuttoon suhtauduttiin sen vuoksi hyvin suopeasti, vaikka mitään kovin aktiivista ei sen suhteen tehtykään. Muuttoliike Suomesta olikin tällä vuosikymmenellä poikkeuksellisen vähäistä, kun taas paluumuutto

oli voimakasta. Silti Ruotsiin virtasi edelleen paljon ulkomaalaisia, mutta ei enää tavanomaisia työvoimasiirtolaisia, vaan pakolaisia.

"Suomessa asuessani ennen armeijaa Ruotsiin muuttohinku ei kun vain kasvoi kasvamistaan. En tiedä sen suurempaa syytä, kait sitä halusi jotakin muutosta kuvioihin. Töitä tein pienellä palkalla ja jotakin piti keksiä armeijan jälkeen. Niin että ei kun pensselit likoamaan ja laivaan. Isäni oli tuolloin, syksyllä -87, töissä Gävlessä, kait sekin vähän vaikutti muuttoon, koska lupasi heti töitä minulle."(46)

1990-luku —Työntö- ja vetotekijät tasapainottuvat

Ruotsin työllisyystilanne oli aikaisempiin vuosikymmeniin verrattuna 1990-luvulla varsin huono. Siksi siirtolaisuuskin oli sinne suhteellisen vähäistä. Aiemmasta poiketen työvoiman kysyntä kohdistui paremmin koulutettuun, ammattitaitoiseen työvoimaan ja sekin pääosin vain muutamille ammattialoille kuten hoitotyöntekijöihin, joista oli pulaa erityisesti suurimmissa kaupungeissa. Tämä houkuttelikin Suomesta työtöntä hoitohenkilökuntaa, osan jo suoraan \ "koulun penkiltä\ ". 1990-luvun lopulla oli havaittavissa jopa suoranaista hoitotyöntekijöiden värväystä. Näistä työntekijöistä olivat kuitenkin nyt kilpailemassa myös mm. Norja, Iso-Britannia, Saksa ja Sveitsi.

"Muutin tänne Eskilstunaan vuoden -93 alussa. Suurimpana syynä oli kait seikkailunhalu. Toiseksi vanhempani erosivat Suomessa ja äiti sekä pikkuveli muuttivat Eskilstunaan jo vuotta aiemmin."(47)

Työvoiman määrällisessä ja laadullisessa kysynnässä tapahtuneet muutokset vaikuttivat 1990-luvulla merkittävästi työvoiman valikoitumiseen, mikä näkyi myös Ruotsiin siirtyneiden suomalaisten ominaispiirteissä. Kun pääosa muuttajista oli suurina muuttovuosina työ- ja maalaisväestöä, olivat muuttajat nyt yhä suuremmassa määrin kaupungeista lähteneitä toimihenkilöitä, opiskelijoita, tutkijoita ja muita suhteellisen pitkälle koulutettuja henkilöitä, joiden oleskelu Ruotsissa oli ainakin aluksi vain tilapäistä. Muuttajien koostumus alkoi näin muistuttaa yhä enemmän muihin Euroopan maihin muuttaneiden piirteitä. Silti Ruotsiin muuttajat olivat tilastojen mukaan edelleen (1999) keskimäärin jonkin verran nuorempia ja vähemmän koulutettuja kuin muihin maihin siirtyneet. Myös perheettömiä oli joukossa enemmän.⁴⁸

Ruotsin vetovoima suomalaisten siirtolaisten toivemaana loppui paljolti jo 1980-luvulla. Paluuhalukkaimpien muutettua Suomeen vuosikymmenen alkupuoliskolla myös paluusiirtolaisuus vähitellen vaimeni ja maiden välinen muuttoliike palasi ikään kuin luonnolliselle tasolle, jossa muuttovirrat olivat suhteellisen vähäisiä ja keskenään tasapainossa. 1990-luvulla tilanne jatkui samanlaisena eikä siihen ollut nähtävissä olennaisia muutoksia myöskään 2000-luvun alkaessa. Osaksi Ruotsin paikan suomalaisten muuttokohteina korvasivat muut Euroopan maat. Tästä huolimatta Ruotsi oli edelleen suomalaisten tärkein yksittäinen maastamuuton kohdema.

Ruotsinsiirtolaisuuden työntö- ja vetotekijät

Yleiset edellytykset

- Suomen ja Ruotsin yhteiskuntien samanlaisuus (kulttuuri, työelämä, hallinnolliset instituutiot, lait ym.).
- Historialliset yhteydet.
- Läheinen sijainti.
- Kieli (suomenruotsalaiset).

Suomen työntö

- Sodanjälkeinen elämisen ankeus, "itänaapurin pelko".
- Talouselämän jyrkät suhdannevaihtelut, työttömyys, matala tulotaso, sosiaaliturvan puutteellisuus.
- Elinkeinoelämän maatalousvaltaisuus, suuri pientilojen määrä, maatalouselinkeinon käyminen kannattamattomaksi.
- Sisä- ja ulkopoliittinen epävakaus.
- Talouspoliittinen "shokkihoito" (suuret devalvaatiot, peltojen paketointi ym.).
- Suurten ikäluokkien synnyttämät paineet työmarkkinoilla.
- Teollisuuskeskusten asuntopula.
- Nuorten ikäluokkien kasvaneet elintaso-odotukset.

Ruotsin veto

- Nopea teollinen kehitys ja siitä aiheutunut työvoimapula, työvoiman värväys.
- Korkea palkka- ja elintaso Suomeen verrattuna.
- Taloudellinen ja poliittinen vakaus.
- Aikaisemmin muuttaneiden välittämä tieto Ruotsin oloista, "sukulaisvärväys".

Merkittäviä vuosilukuja ruotsinsiirtolaisuudessa

- 1943** - Ruotsi poistaa pohjoismaalaisilta työlupapakon.
1949 - Ruotsi poistaa viisumipakon suomalaisilta.
1954 - Yhteispohjoismainen työmarkkinasopimus voimaan; passi- ja oleskelulupapakko poistetaan pohjoismaalaisilta.
1955 - Pohjoismainen sosiaaliturvasopimus solmitaan.
1965 - Ruotsi rajoittaa maahanmuuttoa Pohjoismaiden ulkopuolelta.
1967 - Suomi devalvoi markan.
1969-1970 - Peltojen paketointi Suomessa.
1971-1974 - Suomessa työvoimapula; Suomi saa muuttovoittoa paluumuuttajista; paluumuuttokampanja.
1973 - Työvoiman kanavointisopimus.
1977 - Syvä suhdannetaantuma Suomessa, ennätystyöttömyys.
1981 - Uusi paluumuuttokausi alkaa ja se kestää koko vuosikymmenen; Suomen talous kehittyi voimakkaasti koko 1980-luvun.
1990-luvun alku. - Syvä lama ja talouselämän rakennemuutos Suomessa; maiden välinen muuttoliike hiljenee alimmilleen toisen maailmansodan jälkeen.
1990-luvun loppu. - Talouselämä elpyy kummassakin maassa ja muuttoliike tasapainottuu "luonnolliselle" tasolle.

Viitteet

- 1 Be 1970-1999; Fo 1970-1999; Väestö 1999:9.
- 2 Ks. esim. Korkiasaari 1983; Korkiasaari & Söderling 1994.
- 3 Norman & Runblom 1987; Runblom & Norman 1976.
- 4 Väestön elinkeino. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63, 1979; Suomen historia 8, 1988.
- 5 Suomen historia 8, 1988; Laitinen 1995.
- 6 Reinans 1996; Kávé 1985; Kovács 1995; Langebro 1994; Antikainen 1989.
- 7 Allardt 1996.
- 8 Allardt 1996.
- 9 Suomen historia 8, 1988.
- 10 Allardt 1996; Suomen historia 8, 1988.
- 11 Laitinen 1995.
- 12 Martti Jolkkonen/ALU-projekti 1996
- 13 Allardt 1996; Suomen historia 8, 1988; Laitinen 1995.
- 14 Erkki Tammenoksa/ALU-projekti 1996
- 15 Peltojen paketoinnista ja elinkeinoelämän rakennemuutoksesta, ks. esim. Suomen historia 8, 1988, s. 199, 250.
- 16 Alestalo 1990; Niemi & Häkkinen 1988; Korkiasaari 1991.
- 17 Majava 1976.
- 18 Laitinen 1995; ks. myös Mäkelä 1986; Tauriainen & Koivula 1973.
- 19 Allardt 1996; Suomen historia 8, 1988; Niemi & Häkkinen 1988.
- 20 Martti Jokiranta/ALU-projekti 1996
- 21 Korkiasaari 1983, s. 72-86; Fischer & Straubhaar 1996.
- 22 Komiteamietintö 1972: B119; ks. myös. Komiteamietintö 1970: B112.
- 23 Norman & Runblom 1987; Runblom & Norman 1976.
- 24 Allardt 1996.

- 25 Nelhans 1973, s. 46-54; Widgren 1987, s. 12-15; Svensk invandrar- och flyktingpolitik 1988.
- 26 Widgren 1987, s. 13; Rantanen 1992, s. 27-29.
- 27 Nelhans 1973, s. 42; Widgren 1987, s. 12; Rantanen 1992 s. 29; Kekkonen & Pajanen 1970, s. 25.
- 28 SOU 1974:69, s. 43-46.
- 29 Widgren 1987, s. 13.
- 30 Rantanen 1992, s. 13.
- 31 Magnusson 1991; Allardt 1996.
- 32 Allardt 1996, s. 26-27.
- 33 SOU 1974:69, s. 43-50; SOU 1982:49, s. 41-43; SOU 1984:58, s. 39-51; SOU 1996:55, s. 25-30; Widgren 1987; Nelhans 1973; Lundström 1996, s. 39; Rantanen 1992, s. 40.
- 34 Rantanen 1992.
- 35 Nelhans 1973, s. 43-53, 96.
- 36 Nelhans 1973, s. 101-102.
- 37 Allard 1996, s. 31; Fischer & Straubhaar 1996, s. 104-123.
- 38 Nelhans 1973, s. 97; Kekkonen & Paajanen 1970, s. 26.
- 39 Nelhans 1973, s. 114-117.
- 40 Aimo Ruha, Teräslilja 1987
- 41 Allardt 1996; Rantanen 1992, s. 36; Kekkonen & Paajanen 1970, s. 84-88.
- 42 Wikrén & Sandesjö 1990, s. 18; Nelhans 1973. Nelhans 1973, s. 109-116; Svensk invandrar- och flyktingpolitik 1988, s. 30-31.
- 43 Nimim. "Aarno, 58"/ALU-projekti 1996
- 44 Ks. devalvaatiosta esim. Suomen historia 8, 1988, s. 206, 246.
- 45 Widgren 1987, s. 15; Nelhans 1973, s. 67; Lundström 1996, s. 40-53; Svensk invandrar- och flyktingpolitik 1988, s. 34; Tarkiainen 1996.
- 46 Nimi. "Vesa, 31"/ ALU-projekti 1996
- 47 Nimim. "Sirpa, 26"/ALU-projekti 1996
- 48 Korkiasaari 1998 (Kuntapuntari 2/98).

Lähdekirjallisuus

- Alestalo, Matti (1990): Luokkarakenteen muutokset. Teoksessa Riihinen, Olavi (toim.): Suomi 2017 (s. 209-226). Gummerus, Jyväskylä.
- Allardt, Erik (1996): Samhällutvecklingen i Finland och Sverige efter 1945 - bakgrunden till ut- och invandringen. Teoksessa Lainio, Jarmo (toim.): Finnarnas historia i Sverige 3. Tid efter 1945. Finska Historiska Samfundet/Nordiska museet. Gummerus, Jyväskylä.
- Antikainen, Kirsti (1989): Suomalaiset sotalapset Ruotsissa talvisodan aikana. Historian pro gradu -työ. Joensuun yliopisto.
- Be 1970-1999. Befolkningsförändringar, del 1-4. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- BeFo 1990-1999. Befolkningsstatistik, del 1-4. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån, Stockholm.
- Finlandssvenska emigranter i Sverige 1980. En intervjuundersökning. Bilaga till Svenska emigrationskommitténs betänkande 1980:24, Helsingfors.
- Fischer, Peter A. & Straubhaar, Thomas (1996): Migration and Economic Integration in the Nordic Common Labour Market. NORD 1996:2. Nordic Council of Ministers, Copenhagen.
- Fo 1970-1999. Folkmängd, del 1-4. Sveriges officiella statistik. Statistiska centralbyrån, Stockholm.

- Grönlund, Rainer (1995): Takaisin kotiin. Ruotsista ja muista Pohjoismaista Suomeen palaavat eläkeläiset. Lisensiaatintutkielma Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle 1995.
- Grönlund, Rainer (1996): Takaisin kotiin - Ruotsista ja muista Pohjoismaista Suomeen palaavat eläkeläiset. *Siirtolaisuus - Migration* 2/1996 (s. 18-23).
- Haavio-Mannila, Elina; Hietala, Kari; Jaakkola, Magdalena & Mikkola, Kimmo (1973): Siirtolaisuustutkimusten lähtökohta. *Siirtolaistutkimuksia* 1. Työvoimaministeriö, Helsinki.
- Hietala, Kari (1974): Muuttohalukkuus ja informaatio. Siirtolaisuusinformaationkampanjan seuranta tutkimuksen I osavaihe. *Siirtolaistutkimuksia* 7. Työvoimaministeriö, Helsinki.
- Häggsström, Nils; Borgegård, Lars-Erik ja Rosengren, Annette (1990): När finländarna kom. Migrationen Finland-Sverige efter andra världskriget. Statens institut för byggnadsforskning, Gävle.
- Kavén, Pertti (1985): 70 000 pientä kohtaloa. Suomen sotalapset. Ei kustantajaa, Keuruu.
- Kekkonen, Heikki ja Paajanen, Manu (1970): Isänmaan pakolaiset. Näkökulma. Arvi A. Karisto, Hämeenlinna.
- Koiranen, Vilho A. (1966): Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa. Sosiologinen tutkimus Ruotsiin vuosina 1945-1959 muuttaneiden suomenkielisten siirtolaisten kulttuurin muuttumisesta. WSOY, Porvoo & Helsinki.
- Koivukangas, Olavi (toim) 1980: Siirtolaisuus Suomesta Ruotsiin kautta aikojen. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Komiteanmietintö 1970: B 112. Siirtolaisuustutkimusten ohjelmointitoimikunnan mietintö. Helsinki.
- Komiteanmietintö 1972: B 119. Selvityksiä ja toimenpide-ehdotuksia. Siirtolaisasiain neuvottelukunnan (SAN) mietintö I. Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni 1983: Ruotsista Suomeen vuosina 1980-1981 palanneet. *Siirtolaisuustutkimuksia* A 9. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Korkiasaari, Jouni 1985: "Return Migration from Sweden to Finland". *Scandinavian Population Studies* 7 (s. 137-146). The Scandinavian Demographic Society, Helsinki 1985. Julkaistu myös aikakauskirjassa *Yearbook of Population Research in Finland XXIII* (s. 137-146). The Population Research Institute, Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni (1986a): Paluoppilaiden sopeutuminen. *Siirtolaisuustutkimuksia* A 13. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Korkiasaari, Jouni (1986b): Paluumuuttajat sosiaali-, terveys- ja työvoimapalvelujen käyttäjinä. Sosiaalihallituksen julkaisuja 14/1986. Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni (1986c): Hem till Finland. Sverige-finländarnas återflyttning. Rapport nr 2. DEIFO, Stockholm.
- Korkiasaari, Jouni (1987): "Paluumuuttajien kokemuksia viranomaispalveluista". *Siirtolaisuus - Migration* n:o 2/1987 (s. 18-22).
- Korkiasaari, Jouni (1989): "Ruotsinsuomalaiset ikääntyvät - palaavatko eläkeläiset?". *Suomen Silta* n:o 2/1989 (s. 8-10).
- Korkiasaari, Jouni (1991): Liikkuvuus ja rakennemuutos. Työpoliittinen tutkimus nro 11. Työministeriö, Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni (1992): Siirtolaisia ja ulkosuomalaisia. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset 1980-luvulla. Työpoliittinen tutkimus nro 33. Työministeriö, Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni (1993): Siirtolaisuus- ja ulkomaalaistilastot. Väestö 1993:8. Tilastokeskus, Helsinki & Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Korkiasaari, Jouni (1998): Maastamuuton uudet piirteet. *Kuntapuntari* 2/98. Väestö ja muuttoliike (s. 17-23). Tilastokeskus, Helsinki.

- Korkiasaari, Jouni & Söderling, Ismo (1994): Muuttoliike. Teoksessa Koskinen, Seppo, Martelin, Tuija, Notkola, Irma-Leena, Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari (toim.): Suomen väestö. Gaudeamus. Helsinki (s. 226-264).
- Korkiasaari, Jouni & Tarkiainen Kari (2000): Suomalaiset Ruotsissa. Suomen siirtolaisuuden historia 3. Siirtolaisuusinstituutti.
- Kovács, Magdolna (toim., 1995): Olin sotalapsi. Siirtolaisuusinstituutti.
- Laakkonen, Risto (1996): Finländarna på den svenska arbetsmarknaden efter andra världskriget - arbetskraftsfrågan i finsk-svenska relationer. Teoksessa Lainio, Jarmo (toim.): Finnarnas historia i Sverige 3. Tid efter 1945. Finska Historiska Samfundet/Nordiska museet. Gummerus, Jyväskylä.
- Langebro, Lillemor (1994): Finska krigsbarn. Studier i socialt arbete vid Umeå Universitetet nr 19. Umeå.
- Laitinen, Erkki (toim., 1995): Rintamalta raivioille. Sodanjälkeinen asutustoiminta 50 vuotta. Ateena Kustannus, Jyväskylä.
- Lundström, Stig (1996): Sverigefinländarnas hälsa och sociala villkor. Teoksessa Lainio, Jarmo (toim.): Finnarnas historia i Sverige 3. Tid efter 1945. Finska Historiska Samfundet/Nordiska museet. Gummerus, Jyväskylä.
- Magnusson, Lars 1991: Ruotsin työmarkkinapolitiikka ja Ruotsin malli: Historiaa ja tulevaisuudennäkymiä. Teoksessa Kauppinen, Timo & Köykkä, Virpi (toim.): Työmarkkinajärjestelmä ja poliittinen järjestelmä 2000. Tulevaisuutta ja historiaa Suomessa ja Ruotsissa. Työpoliittinen tutkimus 17. Työministeriö, Helsinki.
- Majava, Altti: Emigrationen till Sverige efter andra världskriget, i Sverige-emigrationen och dess problem. EIFO rapport nr 13. Stockholm, ei painovuotta.
- Mikkola, Kimmo (1973a): Maassamuutto ja pohjoismainen muuttoliike vuonna 1970. Tilastokeskuksen tutkimuksia n:o 22. Helsinki.
- Mikkola, Kimmo (1973b): Ruotsissa vuosina 1946-1970 ansiotyössä ollut suomalaisväestö. Tilastokeskuksen tutkimuksia n:o 25. Helsinki.
- Myrskylä, Pekka (1978): Maassamuutto sekä Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1950-1975. Tilastokeskuksen tutkimuksia n:o 48. Helsinki.
- Mäkelä, Matti (1986): Suuri muutto 1960-70-lukujen suomalaisen proosan kuvaamana. Otava, Helsinki.
- Nelhans, Joachim (1973): Utlänningen på arbetsmarknaden. De rättsliga förutsättningarna för utlänning tillträde till den svenska arbetsmarknaden. Studentlitteratur, Lund.
- Niemi, Risto ja Häkkinen, Matti (1988): Maatalouspolitiikasta ja maatalouden rakenteen alueellisista muutoksista Suomessa ja Ruotsissa 1950-luvulta 1980-luvulle. Sarja C 84. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos, Oulun yliopisto.
- Norman, Hans & Runblom, Harald (1987): Transatlantic Connections. Nordic Migration to the New World after 1800. Norwegian University Press, Oslo.
- NU A 1978:4. Cooperation Agreements between the Nordic Countries. A compilation of some of the basic cooperation agreements between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden. 2. revised edition. The Nordic Council and the Nordic Council of Ministers, Stockholm.
- NU A 1978:17. Nordisk statutsamling 1978. Nordiska rådet, Oslo & Nordiska ministerrådet, København.
- NU 1983:6. Överenskommelser mellan de nordiska länderna inom arbetsmarknadsområdet. Pohjoismaisia työmarkkinoita koskevat sopimukset. Nordiska arbetsmarknadsutskottet (NAUT), Nordiska ministerrådets sekretariat, Oslo & Nordiska rådets presidiesekretariat, Stockholm.
- NU 1986:4. Nordisk statutsamling 1984-1986. Pohjoismainen säännöskokoelma. Nordiska rådets presidiesekretariat & Nordiska ministerrådets sekretariat.

- Pohjola, Anneli (1989): Maata jossa kasvoin, kannan mukana mun... - Tutkimus paluumuuttajien muuttotaustasta ja sosiaalisesta ankkuroitumisesta. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, sarja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. Lapin korkeakoulun yhteiskuntatieteiden osasto, Rovaniemi.
- Rantanen, Hjalmar (1992): Ruotsin avarassa sylissä. Ruotsinsuomalainen näkökulma Ruotsin siirtolais- (sulautus)politiikasta. Kyseenalaiseksi asettava ja kantaottava kirja siirtolaisten sulautuspolitiikasta Ruotsissa. Kirjakone, Eslöv.
- Reinans, Sven Alur (1996): Den finländska befolkningen i Sverige - en statistisk-demografisk beskrivning. Teoksessa Lainio, Jarmo (toim.): Finnarnas historia i Sverige 3. Tid efter 1945. Finska Historiska Samfundet/Nordiska museet. Gummerus, Jyväskylä.
- Runblom, Harald & Norman, Hans (eds., 1976): From Sweden to America. A History of the Migration. University of Minnesota Press & University of Uppsala.
- Rytkönen, Marketta (1977): Työvoimaministeriön tiedotuskampanjan vaikutukset. Siirtolaisuustutkimuksia 11. Työvoimaministeriö, Helsinki.
- SOU 1974:69. Invandrarutredningen 3. Invandrarna och minoriteterna. Huvudbetänkande av invandrarutredningen.
- SOU 1982:49. Invandringspolitiken. Bakgrund. Delbetänkande av invandrapolitiska kommittén.
- SOU 1984:58. Invandrar- och minoritetspolitiken. Slutbetänkande av invandrapolitiska kommittén.
- SOU 1996:55. Sverige, framtiden och mångfalden. Slutbetänkande av invandrapolitiska kommittén.
- Suomen historia 8 (1988). Paasikiven ja Kekkonen aika. Weilin+Göös, Helsinki.
- Svensk invandrar och flyktingpolitik 1988. Arbetsmarknadsdepartementet, ei kustannuspaikkaa.
- Sverigefinländarna år 2000 (1988). En seminarierapport. Rapport nr 10. DEIFO, Stockholm.
- Tarkiainen, Kari (1996): Sverigefinska infrastrukturer. Teoksessa Lainio, Jarmo (toim.): Finnarnas historia i Sverige 3. Tid efter 1945 (s. 143-184). Finska Historiska Samfundet/Nordiska museet. Gummerus, Jyväskylä.
- Tauriainen, Juhani & Koivula, Samuli (1973): Maaseudun väestökatoalueiden olot ja ongelmat. Sarja B, n:o 9. Sosiaali ja terveystieteiden ministeriö & Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahasto (SITRA), Helsinki.
- Teräslilja - Ställilja (1987). Projektiryhmä. Avesta.
- Väestö 1999:9. Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 1998. Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskus, Helsinki.
- Väestö 1999:14. Väestönmuutokset 1998. Suomen virallinen tilasto. Tilastokeskus, Helsinki.
- Väestön elinkeino. Väestö elinkeinon mukaan kunnittain vuosina 1880-1975. Tilastollisia tiedonantoja n:o 63. Tilastokeskus, Helsinki 1979.
- Widgren, Jonas (1987): Svensk invandrapolitik. Upplaga 2:3. Liber, Malmö.
- Wikrén, Gerhard & Sandesjö, Håkan (1990): Utlänningslagen. Publica. Tredje upplagan. Allmänna Förlaget, Stockholm.

Katso myös artikkeli: Suomalaiset Ruotsissa II maailmansodan jälkeen

"Suomalaiset Ruotsissa" -teos (Korkiasaari & Tarkiainen 2000; Siirtolaisuusinstituutin julkaisut)